

Jiří Gruša – Dotazník

- vznikal v době mezi 28. únorem a 14. dubnem 1975, v samizdatu
- “Ze všeho, co dosud autor napsal, jde o jeho dílo nejznámější, a to doma i za hranicemi” (Trávníček, 2004)
- Gruša strávil dva měsíce ve vyšetřovací službě, obvinění bylo staženo

Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele

- “Experimentální román o hledání individuální svobody v ritualizované společnosti, stylizovaný jako absurdní pokus vtěsnat mnohovrstevnatost života do rubrik kádrového dotazníku” (Zbyněk Fišer, Slovník české prózy, 1994)
- “Dotazník je tak namnoze přečten jako souboj jedince s dějinami, přičemž jeho „šelmovské vyprávění“ (J. Schondorff) se chápe jako nejvlastnější český přínos, který román nabízí” (Trávníček, 2004, s. 272).
- “čtenářsky náročný, nepoddajný, experimentální [...] kultura jazykového projevu převyšuje samotnou poznávací hodnotu” (P. Nový)
- vznik románu souvisí se soudobým uvažováním Gruši o člověku a spisovateli tváří v tvář mocenskému kliše a s pozorováním, že “z cesty, kterou sis zvolil, z útrap, které na ní prožiješ, nelze odvodit, že budeš psát nějak líp než třeba osmnáctiletý kluk, který o tzv. r. ‘68 ví dneska asi tolik, jako já věděl o tzv. Únoru”
- Gruša se Dotazníkem zabýval i ve svých přednáškách na Technické univerzitě v Drážďanech: “Text zachovával zčásti můj pozitivistický postoj. Vyslovitelné vyslovit, nevyslovitelné prostě mlčet. Mé vyprávění nebylo povídání, ale spíše odpověď. Dlouhá – proto narativní, ale ne v přímé řeči. Opravdové vyprávění tkví ještě hloub v dialogičnosti limitované jen délkou života a přijímá existenci spontánněji a snad přesněji než má křečovitá metoda, hledající svobodu pomocí jazyka a v něm – avšak jednou v tomhle mlýně, nemohl jsem ven.”
- věta se zadržává v četných odkazech, asociacích – disharmonický styl – to je způsobeno předbíháním k budoucím událostem, odbočkami, prodléváním u detailů, křížením časových rovin, změnami své vnitřní charakteristiky
- fabulace se mění v evokaci scény, obrazu
- scéna se mění v akt pojmenování – slovo je vyňato z příběhu a přechází spíše k básnické funkci a samo na sebe strhává pozornost

= Grušovo vyprávění tak ztrácí fabulační funkci a získává *funkci evokativní a pojmenovací*

- Grušovo vyprávění je vrstvené/hlubinné – není lineární, zápletka nehraje podstatnou roli, příběh se vrací zpátky, předpovídá budoucí události, nemá základní (časovou) epickou linii, scény existují vedle sebe a je jedno, která přišla dříve a která později
- využívá grafické plány markantní (obraz Úrobora, formulář Prohlášení o semenném původu atd.) ale i jemnější (vysvětlující závorky, místa odkazující ke kádrovému dotazníku, úřední zkratky)
- lze říci, že v Dotazníku jde spíše o způsob vyprávění než o samotné téma – tendence soudobé moderní poezie, kdy jde o oslabování časových struktur na úkor struktur prostorových, “pouze obraz, zastavený časový okamžik sjednocuje veškeré emoce”
- jméno Jan Chrysostom = Jan Zlatoústý (antiochijský církevní patriarch ze 4. století s mimořádnou řečnickou schopností a vášnivým zaujetím kázání slova Božího) → hlavní hrdina je mluvka a žvanil
- řeč Jana Chrysostoma má v podstatě podobu psychoanalytické terapie, či zpovědi – má potřebu s. Pavlendovi vyprávět a vše ze sebe dostat (proto i množství erotických a rodinných motivů)
- vypravěče (Jana Chrysostoma) popohání kontakt s adresátem

Recepce

- za prvotní ohlas lze považovat autorovo dvouměsíční uvěznění, Gruša měl totiž románem “zaútočit na společenské zřízení” a tím se dopustit pobuřování
- to ovlivňuje i reakce literárních kruhů: “román se nedá brát jako faktická výpověď o světě, jde o jakousi magickou realističnost pravděpodobného” (Jan Lopatka), podle Václava Černého by měl román dostat státní cenu za literaturu, a ne být předmětem trestního stíhání
- samizdatové a exilové reakce dílo prozkoumávají do hloubky: “náboženský prvek je odkaz k transcendenci” (Milada Součková), Helena Kosková v Dotazníku tuší “vyšší skutečnosti, které osvobozují duši z omezení lidským poznáním a lidským tělem”, podle Jiřího Kovtuna Gruša “svět neinterpretuje, ponechává mu jeho záhady a podivuhodnosti, ale zabydluje se v nich a popisuje je se zájmem a úžasností pozorného účastníka”, jeho postavy “nechtějí dobýt svět, spíše vytušit podstatu života”
- interpretace po roce 1989 jsou většinou schematické (osudy autora, shrnutí děje); Miroslav Petříček si všímá, že “dobová realita platí jen a pouze ve vztahu k vypravěčově

nezaměnitelně individuálnímu hledání vlastní identity, na rozdíl od příběhů, ve kterých doba určuje osudy lidí natolik, až upadávají do neutrální zaměnitelnosti”

- Dotazník vyšel v německém překladu v roce 1979 – recenze zdůrazňují, že román není politický, “čistě politická interpretace, ke které tíhnou západní kritici u děl disidentů z východního bloku, je příliš úzká” (W. Annuß), ale jde o “román, při němž nejde ani tak o konflikty mezi lidmi jako o situace a pocity lidského nitra” (R. Ströbinger)

Prameny:

Gruša, Jiří: *Dotazník aneb Modlitba za jedno město*, Nakladatelství Lidové noviny, Česká knižnice, Praha 2004

Gruša, Jiří: *Prózy II, Romány*, Barrister Principal, Brno 2015

Odborná literatura:

Jurenková Bajerová, Zuzana: *Styl próz Jiřího Gruši*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí práce Mareš, Petr.

Trávníček, Jiří: Komentář, in *J., Gruša: Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přitele*, Nakladatelství Lidové noviny, Česká knižnice, Praha 2004, s. 259-299

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1427>